

Bibliography (transliterated): 1. Verhunov V. A. Orhanizatsiynyy postup sil's'kohospodars'koyi doslidnoyi spravy v Ukraini (do 130-richchya stvorennya Poltavs'koho doslidnoho polya): nauk. dop. / V. A. Verhunov; NAAN, NNS·HB. – Kyyyiv : FOP Korzun D.Yu., 2014. – 28 p. 2. Nedokuchaev N. K. Opytnoe delo v polevodstve: teoriya i praktika / N. K. Nedokuchaev. – Moskow : Gosizdat im. N. Buharina, 1929. – P. 9–19. 3. Verhunov V. A. Sil's'kohospodars'ka doslidna sprava v Ukraini vid zarozhennya do akademichnoho isnuvannya: orhanizatsiynyy aspekt / V. A. Verhunov; NAAN, NNS·HB. – Kyyyiv : Ahrarna nauka, 2012. – 416 p. (istoryko-bibliografichna seriya «Ahrarna nauka Ukrainy v osobakh, dokumentakh, bibliografiyi», kn. 68). 4. TsDAVO Ukrainy, f. 1061, op. 1, spr. 32, ark. 202. 5. TsDAVO Ukrainy, f. 1061, op. 1, spr. 32, ark. 216. 6. Spysok ustanov Sil's'ko-Hospodars'koho naukovooho komitetu z adresamy yikh ta kerivnychym personalom // Visn. s-h. nauky. – 1923. – T. 2, ch. 1–2. – S. 68–70. 7. Vlasyyuk P. A. Akademik O.I. Dushechkin: biohrafichnyy narys / P. A. Vlasyyuk. – K., 1968. – 80 s. 8. Verhunov V. A. Dushechkin Oleksandr Ivanovych (1874–1956) / V. A. Verhunov // Vcheni gruntoznavtsi, ahrokhimiky, zemleroby / UAAAN. – K. : Ahrarna nauka, 2003. – S. 191–193. – (Ser. «Ukrayins'ki vcheni-ahraryi XX stolittya», kn. 8); Verhunov V. A. Oleksandr Ivanovych Dushechkin – slavetnyy vchenyy, ahrokhimik i fiziolooh roslyn, pedahoh / I. P. Hryhoryuk, V. A. Verhunov // Ahrokol. zhurn. – 2004. – No 4. – P. 79–81; Verhunov V. A. Oleksandru Ivanovychu Dushechkinu – 130 / I. P. Hryhoryuk, V. A. Verhunov // Zemlerobstvo : mizhvid. temat. nauk. zb. / In-t zemlerobstva UAAAN. – K. : EKMO, 2004. – Vyp. 76. – P. 129–131. 9. Korotke spravozdannya pro diyal'nist' sil's'ko-hospodars'koho naukovooho komitetu Ukrainy za 1923–1924 operats. rik // Visnyk sil's'kohospodars'koyi nauky. – 1924. – Ch. 7–9. – P.21. 10. Pro shaty Vchenoho Komitetu Narodnoho Komisariatu Zemel'nykh Sprav USRR // Zbirnyk uzakonen' ta rozporядzhen' robitynocho-selyans'koho uryadu Ukrainy 1925 r. – 1925. – ch. 25. Viddil pershyy (1 chervnya 1925 r.). – P. 374–375. 11. Pro shaty Sil's'ko-Hospodars'koho Naukovoho Komitetu pry Narkomzemi USRR // Zbirnyk uzakonen' ta rozporядzhen' robitynocho-selyans'koho uryadu Ukrainy 1924 r. – 1924. – ch. 15. Viddil pershyy (9 serpnya). – P. 336.

Надійшла (received) 03.12.2014

УДК 636.4:612.3:68.01.09

В. М. ВОЛОЩУК, доктор сільськогосподарських наук, доцент,
директор Інституту свинарства та АПВ НААН України, Полтава;
К. Є. ЮДИНА, здобувач, Полтава

ДІЯЛЬНІСТЬ НАУКОВО–ДОСЛІДНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ З РОЗВИТКУ ФІЗІОЛОГІЇ ТРАВЛЕННЯ ТВАРИН У ХХ СТОЛІТТІ

Стаття присвячена досягненням наукової діяльності з вивчення питань травлення у тварин протягом ХХ століття. Висвітлено основні досягнення науковців вказаного періоду. Зроблено висновок, що в 20–х рр. ХХ ст. розпочато створення мережі науково–дослідних інститутів. Головними установами, які займалися проблема свинарства і зокрема фізіології травлення були Інститут свинарства та агропромислового виробництва НААН (м. Полтава) і Інститут біології тварин НААН (м. Львів). Учені інституту в Полтаві займався питаннями стосовно фізіології травлення свиней і на основі результатів цих дослідів встановили деталізовані норми годівлі різних статево–вікових груп свиней, розробили рецептури комбікормів і преміксів для них.

Ключові слова: діяльність, науково–дослідні установи, України, фізіологія, травлення, тварини.

Вступ. Історичний період, який передував започаткуванню мережі вітчизняних науково–дослідних структур з фізіології травлення тварин був

© В. М. Волощук, К. Є. Юдіна, 2014

пов'язаний із загостренням соціальних суперечностей в Україні: економічна криза 1900–1903 рр., російсько–японська війна 1904–1905 рр. супроводжувались зростанням податків, зростанням цін на землю, що перевищували її фактичну вартість, і гострим малоземеллям, браком робочих місць. Усе це ускладнило суспільне життя і викликало відтік працездатного населення з України: протягом цих років близько 2 млн. українців виїхало за межі країни у пошуках кращої долі. Революція 1905–1907 рр. не розв'язала аграрного питання, і селянський рух набув особливої гостроти. Виходом з кризи стала нова історична подія – столипінська аграрна реформа від 9 листопада 1906 р., яка привела до розквіту сільського господарства, що тривав фактично до початку першої світової війни. Новий соціально-політичний переворот – Жовтнева революція – відбувся у 1917 р. і товарноцінність карбованця порівняно з довоєнним періодом знизилася на 50%, отже створення нових науково-дослідних осередків було неможливим. Стан тваринництва у 20-х роках ХХ ст. був катастрофічним. Залишаючись відсталою галуззю ще з початку ХХ ст., що було зумовлено відсутністю організованої племінної справи в країні, наявністю великої кількості дрібних селянських господарств, серед яких відбувався безперервний процес диференціації, розорюванням з кожним роком дедалі більшої площі природних угідь і низьким рівнем польового кормовиробництва, невиваженістю державної політики у питаннях експорту продуктів сільськогосподарського виробництва, ведення тваринництва надзвичайно погіршилося з початком громадянської війни та воєнної інтервенції. Мільйонні армії, населення промислових центрів і міст потребували молочних і м'ясних продуктів. Тривав масовий, безконтрольний забій худоби, свиней, племінна справа занепала. Неврожаї 1920–1921 рр. призвели до скорочення кормових ресурсів, а отже до різкого зменшення поголів'я худоби. Таким чином, процесу оновлення, реорганізації і розвитку мережі наукових закладів в Україні передували роки занепаду народного, особливо аграрного, господарства, що було обумовлено суцільною низкою економічно-соціальних потрясінь [12].

Метою даної статті є висвітлення діяльності науково-дослідних установ України з розвитку фізіології травлення тварин у ХХ столітті.

Слід зазначити, що процес заснування, реорганізації і розвитку науково-дослідних структур з фізіології травлення тварин в Україні розпочався під впливом двох основних стимулюючих факторів: по-перше, неможливості вирішити продовольчу проблему без поглиблення наукових знань у кожній конкретній галузі аграрного сектору, зокрема у галузі тваринництва, по-друге, відновлення сільського господарства країни протягом 1926–1927 рр. у результаті застосування нової економічної політики (НЕП). Організація нових науково-дослідних структур в Україні відбувалася під керівництвом

ВАСГНІЛ (1929 р.) на базі існуючих наукових закладів. В основу було покладено принципи зміни змісту їх роботи у напрямку задоволення потреб створених радгоспів і колгоспів, точне розмежування робіт між окремими закладами на основі їх спеціалізації та тісної взаємодії з господарськими організаціями. Необхідність максимального збільшення продуктивності сільськогосподарських тварин і, зокрема свиней при найменших затратах праці і коштів поставила перед науковцями завдання подальшого вивчення фізіології травлення та годівлі свиней різних статевих і вікових груп. Про необхідність створення Науково-дослідного Інституту зоотехнії в Україні Науково-консультаційна Рада (НКР) висловились ще на першій своїй сесії на початку 1928 р. Було запропоновано Колегії Народного Комісаріату Земельних Справ (НКЗС) докласти зусиль з тим, щоб ця установа була організована до початку 1929 р.

Разом з тим, у червні 1930 р. НКЗС звернувся до РНК УСРР з проханням затвердити організацію НДІ зоотехнії та прикладної зоології в Харкові на базі зоотехнічних кафедр, переданих від НКО до НКЗС, науково-дослідної мисливської лабораторії та інших відповідних установ. Завданням інституту було визначено розробляти загальні питання зоотехнії і, зокрема фізіології, біології, генетики, годівлі та інше. Відповідно було прийнято постанову РНК.

Також було заплановано утворити нові інститути в Полтаві – "Спеціальний Республіканський Інститут Кормоздобування та Кормових Рослин на базі Полтавської сільськогосподарської дослідної станції, у зв'язку з тим, що дослідження кормових питань відокремлено в загальносоюзній системі науково-дослідних установ в окрему вертикаль на чолі з Бюро в кормовій справі при Всесоюзній Академії ім. Леніна. Це Бюро й буде об'єднувати роботу Українського Інституту Кормоздобування та зональних кормових станцій інших республік" [6].

Так, у 1931 р. був створений Всесоюзний науково-дослідний інститут гібридизації і акліматизації тварин "Асканія-Нова" (з 1956 р. – Український науково-дослідний інститут тваринництва степових районів ім. М.Ф. Іванова "Асканія-Нова", з 1992 р. і нині – Інститут тваринництва степових районів ім. М.Ф. Іванова НААН [15].

Важливою історичною подією у житті вчених та спеціалістів тваринницького профілю було створення у 1929 р. на базі зоотехнічного відділу Київської крайової сільськогосподарської дослідної станції (ККСГДС) самостійного науково-дослідного закладу – Київської зоотехнічної дослідної станції (КЗДС), що підпорядковувалася Наркомзему УСРР. У 1926 р. при ККСГДС сформовано підвідділи ВРХ та свинарства, у становленні яких взяли активну участь В.П. Устьянцев, С.В. Серапін, І.Т. Назаренко, М.Г. Ласкавий, В.М. Святненко, Д.К. Білогуб та ін. Її першим директором призначили відомого вченого у галузі свинарства А.П. Редькіна. За його ініціативи спеціалістам дослідних станцій та передовикам-тваринникам вдалося зібрати незначне поголів'я свиней, що залишилося в Україні після громадянської війни. Одним із напрямів над яким працював А.П. Редькін – це розробка комбікормів для свиней залежно від віку, статі, а також типу їхньої відгодівлі. Більшість запропонованих ним рецептів

прийняті, як державні стандарти і передані у промисловість для широкого запровадження [3].

Незважаючи на певний поступ у роботі дослідної станції, через брак землі та приміщень для худоби ґрунтової дослідної роботи на цьому етапі розгорнути так і не вдалося. З огляду на зазначене, у жовтні 1926 р. відділ зоотехнії перевели у господарство "Терезине", яке й стало базою для проведення науково-дослідної роботи з усіх галузей тваринництва.

Як свідчать архівні матеріали, з переходом зоотехнічного відділу у "Терезине" у його структурі функціонували лише два підвідділи: ВРХ та свинарства. Лише упродовж двох років вдалося додатково відкрити підрозділи з вівчарства, кормовиробництва, зоогієни та ін. У підрозділі свинарства, який очолював А.П. Редькін, працювали І.І. Невжинський, М.М. Ларіонова та В.І. Кирсанов.

20 січня 1930 р. стан діяльності КЗДС обстежила спеціальна комісія у складі представників Наркомземсправу УСРР та Робіткому. Було виявлено ряд серйозних недоліків у роботі дослідної станції та її директора А.П. Редькіна.

За наказом Наркомземсправу УСРР А.П. Редькіна за невміле керівництво науковою, племінною та господарською діяльністю дослідної станції, нездорові взаємовідносини з фахівцями звільнено з роботи, притягнуто до відповідальності, справу передано до прокуратури. У 1930 р. директором дослідної станції призначено М.М. Алабєва.

Уже в 1931 р. дослідній станції присвоїли назву Київської зональної молочно-м'ясної дослідної станції "Терезине"

У 1929 р. у м. Харків розпочав свою діяльність Український інститут молочного господарства. Суттєве розширення зони його діяльності у 1924 р. призвело до перейменування його на Південний науково-дослідний інститут великої рогатої худоби. У 1935 р. інститут прийняв від Харківського молочно-м'ясного тресту племінне господарство "Українка" для організації виробничо-експериментальної бази. У тому ж році, до складу Українського інституту молочного господарства приєдналися Науково-дослідний інститут кормів (Полтава) та зоотехнічна частина Харківського інституту експериментальної ветеринарії. Реорганізований інститут було перейменовано в Український науково-дослідний інститут тваринництва. Відповідно до додатку № 1 постанови ЦК КП України і РМ УРСР від 10 травня 1956 р. № 524 подальша реорганізація інституту відбувалася шляхом приєднання ряду науково-дослідних і господарських організацій і завершилась у 1956 р. черговим перейменуванням його в Науково-дослідний інститут тваринництва Лісостепу і Полісся УРСР з дослідними господарствами "Українка", "Профінтерн", Київською дослідною станцією тваринництва з дослідним господарством "Терезине", об'єднавши з цією

станцією сектор тваринництва Академії наук УРСР. Для підвищення рівня досліджень фізіології тварин інституту передали лабораторію фізіології тварин інституту фізіології ім. Богомольця Академії наук УРСР. Він став однією з найбільш авторитетних вітчизняних галузевих науково-дослідних установ [2]. З 1991 р. інститут перейменований на Український науково-дослідний інститут тваринництва, а з 1992 р. – Інститут тваринництва УААН.

З метою подальшого розвитку тваринництва на Україні відповідно до витягу з наказу № 41/2729 по Народному Комісаріату Земельних Справ УСРР від 4 січні 1930 р. зазначено, що на підставі Постанови Раднаркому від 23.12.1929 р. реорганізувати Полтавську Зоотехнічну Станцію в Український Інститут Експериментальної Зоотехнії від 1.02.1930 р. Далі в ньому йдеться про те, що за основу реорганізації Інституту покласти проект положення про Український Інститут Експериментальної Зоотехнії до його остаточного затвердження РНКомом. Тимчасово виконувати обов'язки директора Інституту покласти на директора Зоотехнічної станції тов. А.П. Бондаренка. Залишити штат Полтавської Зоотехнічної Станції для Інституту Зоотехнії, відповідно змінюючи його номенклатуру. Дирекції Інституту було наказано у 2-х тижневий термін скласти план розгортання роботи Інституту [9].

При Всесоюзній реконструкції мережі науково-дослідних установ на базі Інституту Експериментальної Зоотехнії згідно з постановою Наркомзему СРСР №156 у 1930 р. був організований Всесоюзний науково-дослідний інститут свинарства Міністерства сільського господарства. Заклад пережив ряд структурних перетворень та перейменувань (1944 р. – Полтавський науково-дослідний інститут свинарства, 1991 р. – Український науково-дослідний інститут свинарства, 1992 р. – Інститут свинарства УААН, 2000 р. – Інститут свинарства ім. О.В. Квасницького УААН, 2011 р. – Інститут свинарства і агропромислового комплексу НААН), однак завжди залишався головним координатором наукових досліджень у галузі свинарства країни.

Інститут свинарства та агропромислового виробництва НААН бере свій початок з середини ХІХ ст. Першою структурною одиницею, яка цікавилась розвитком сільськогосподарського виробництва, у тому числі і свинарством, поправу слід вважати Полтавське дослідне товариство, яке розпочало свою діяльність ще в 1865 р.

Товариство було створено за ініціативою заможних землевласників в особі князя С. В. Кочубея, який і був першим Президентом товариства. Близько 20 років цю посаду обіймав Д. К. Квітка – місцевий землевласник і дворянин за походженням, військовий за освітою і математик за природним даром. Він багато сил і енергії віддав саме розвитку сільського господарства Полтавської губернії.

Товариство неодноразово зверталось з проханням до Уряду про відкриття на теренах Полтавщини Дослідного поля. Спільними зусиллями губернського земства і уряду воно було відкрите у 1884 р. Саме Полтавське дослідне поле й стало в числі перших дослідних сільськогосподарських

установ Південних районів Росії.

Турбуючись про розвиток сільського господарства, товариство займалось і питаннями розвитку свинарства. Так, ще у 1888 р. Президент товариства Д.К. Квітка у своїй доповіді "Про виробництво м'яса свиней, як засобу підйому прибутку господарств" зазначив, що краще експортувати за кордон хліб у вигляді м'яса свиней, ніж у вигляді зерна.

За ініціативою Д.К. Квітки в Полтавському дослідному полі у 1889–1893 рр. організуються перші досліди з відгодівлі свиней беркширської породи, місцевих безпородних свиней та їх помісей (метисів). Кошти для проведення цієї важливої роботи надавались Товариством у сумі 3 тис. крб. щорічно протягом 3-х років.

Дослідами було встановлено, що за оплатою корму на першому місці з культурних порід беркшири, до них наближуються лінкольни; до культурних порід, іноді переважаючи їх, наближуються метиси і значно відстають від культурних порід місцеві прості свині.

Саме з цього часу, мабуть, і небезпідставно, із Англії до заможних землевласників починають завозитись культурні породи – йоркшири, беркшири та інші генотипи, які розводились у чистому вигляді та схрещувались із місцевими свинями.

Починаючи з 1893 р., на Полтавщині спостерігається збільшення поголів'я свиней. У 1893 р. їх налічувалося 217,7 гол., а в 1910 р. – 504,8 гол. Полтавська губернія стає центром свинарства, що зумовлено значним попитом на свинину як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

У 1910 р. Полтавське Дослідне поле реорганізовується в Полтавську дослідну станцію. Враховуючи великий обсяг наукових робіт у галузі тваринництва, за рішенням Народного Комісаріату Земельних Справ (НКЗС) від 5 вересня 1928 р. на базі відділу тваринництва Полтавської сільськогосподарської станції було створено Полтавську зоотехнічну дослідну станцію на чолі з професором О.П. Бондаренком [4, 17].

Такий розвиток і стан свинарства на Полтавщині був основою для створення на базі Полтавської зоотехнічної дослідної станції Українського інституту експериментальної зоотехнії (1.02.1930), який Постановою Президії Всесоюзної академії сільськогосподарських наук ім. Леніна від 1 серпня 1930 р. реорганізовується у Всесоюзний науково-дослідний інститут свинарства. Постанова була прийнята згідно наказу Народного Комісаріату землеробства СРСР за № 156 від 10 липня 1930 р.

З цього приводу до Голови Полтавського оргвиконкому тов. Віннікова надійшов офіційний лист за підписом керуючого справами РНК і ЕН УРСР тов. Касяна. Крім вищенаведеного, заступником Наркомземсправ тов. Горбанем та завідувачем досвідного відділу тов. Гормоном був надісланий лист від 9.08.1929 р. до Наркомфіну з проханням негайно переказати

Полтавській Зоотехнічній Станції 50000 крб. на збудування експериментального заводу комбікормів [8].

З моменту організації інституту адміністративним і науковим директором був професор О.П. Бондаренко, а вже з 1 жовтня 1930 р. адміністративним директором працював Ф.П. Денисенко, а заступником директора з наукової роботи – професор О.П. Бондаренко [1].

Інститут мав вагомі наукові здобутки з питань фізіології травлення, селекції, годівлі та утримання свиней, ставши об'єктом для чисельних делегацій, у тому числі іноземних. Так, наказом по інституту за № 395 від 4 грудня 1930 року американський спеціаліст Рудольфо був зарахований на посаду наукового співробітника при лабораторії фізіології [13].

Одним із актуальним питань раціональної годівлі свиней у перші роки роботи відділу годівлі Інституту свинарства (1930–1936 рр.) було питання стосовно нормованої годівлі. У подальшому розвиток свинарства і зокрема організація великих свинарських господарств вимагали вивчення і впровадження у практику нормованої годівлі, особливо, що стосується рівня протеїнового живлення свиней різних виробничих і статевих груп [10].

До 1934 р. інститут знаходився у підпорядкуванні ВАСГНІЛ, а з 1934 р. на підставі Постанови Совнаркому Союзу від 16 липня 1934 р. він був переведений у підпорядкування Наркомземлерадгоспів СРСР.

На основі телеграфного розпорядження Наркому від 20 липня 1941 р. Всесоюзний НДІ свинарства тимчасово призупинив свою діяльність і був евакуйований у м. Курган. Після визволення м. Полтави від окупації Постановою Ради Народних Комісарів СРСР від 22 січня 1944 р. науковий заклад було відновлено, але вже як Полтавський НДІ свинарства, хоча функціональні обов'язки Всесоюзного галузевого інституту за ним залишилися [4]. У період тимчасової окупації території України німці нанесли Інституту величезні руйнації [11]. У повоєнні роки колектив інституту на чолі з Героєм Соціалістичної Праці академіком О.В. Квасницьким (1900–1989) здійснив фундаментальні дослідження з фізіології травлення у свиней, результати яких стали теоретичною основою для подальшої розробки оптимальних норм годівлі. За наукові розробки та їхнє широке впровадження у виробництво інститут 1980 р. був нагороджений орденом "Знак Пошани".

У 1965 р. Інститут свинарства налічував у своєму складі 12 відділів. Основна науково-дослідна робота відділу годівлі стосувалася розроблення норм годівлі і раціонів для свиней різних зон УРСР, розробка шляхів підвищення використання поживних речовин в раціонах свиней, вивчення ефективності застосування вітамінів, мікроелементів і біостимуляторів при годівлі і відгодівлі свиней, вивчення впливу білково-вітамінних концентратів на організм і продуктивність свиней, оцінка раціонів і кормів за обмінною енергією. У відділі біохімії займалися дослідженням поглинанням

амінокислот в шлунково-кишковому тракті свиней при згодовуванні різних кормів, вивченням білкового і амінокислотного складу молока свиноматок, ефективністю використання синтетичного метіоніну поросятами при різних способах його згодовування, дослідженням концентрації вільних амінокислот крові при згодовування різних кормів [18].

Доктор В. Шлегель з інституту розведення сільськогосподарських тварин Енського університету (Німеччина) відвідавши інститут 5–6 липня 1968 р. ознайомився з роботою станції штучного осіменіння тварин, науково-дослідною роботою відділу фізіології і біохімії. У книзі відгуків в інституті В. Шлегель залишив запис, де висловив своє велике задоволення від перебування в установі, і виявив сподівання стосовно розширення творчих зв'язків з вченими інституту (з академіком О.В. Квасницьким і співробітниками лабораторії фізіології і біохімії) [18].

Для вирішення проблем аграрної науки і зміцненню її зв'язків з практичним виробництвом Центральним комітетом КПРС і Ради Міністрів СРСР у постанові від 26 серпня 1976 р. № 703 «Про заходи по дальшому підвищенню ефективності сільськогосподарської науки і зміцненню її зв'язку з виробництвом» відмітили, що у прискоренні розвитку сільськогосподарського виробництва і переведенні його на сучасну індустріальну основу в світлі завдань, висунутих ХХУ з'їздом КПРС, дедалі більш важливе значення набуває наука. У зв'язку з чим, Полтавському НДІ свинарства разом із зональними НДУ необхідно зосередити дослідження на удосконаленні і розробці технологій виробництва свинини на промисловій основі, поліпшення існуючих, виведенні нових порід, порідних груп, спеціалізованих ліній та гібридів свиней, які б забезпечували одержання м'ясної і беконної свинини високої якості при середньодобових приростах живої ваги свиней на відгодівлі 700–750 гр. і витратах кормів 3,5–4,0 корм. од. на кілограм приросту, розробка систем повноцінної годівлі і прогресивних технологій виробництва свинини на промисловій основі. Координація науково-дослідних робіт та методичне керівництво з проблем збільшення високоякісної свинини на промисловій основі [7].

У 1991 р. інститут отримує статус Українського науково-дослідного інституту свинарства. З 1993 р. інститут підпорядкований Українській академії аграрних наук (УААН). У 2000 р. йому присвоєно ім'я академіка О.В. Квасницького (Постанова Кабінету Міністрів України від 13.07.2000 р. № 1116).

У різні роки директорами інституту були такі відомі вчені і умілі організатори, як О.П. Бондаренко, Ф.Г. Денисенко, С.М. Коваленко, А.С. Мар'янов, І.І. Михайлов, П.К. Решетник, К.Ф. Веденін (довоєнні та воєнні роки) та в післявоєнні роки – Н.С. Телешов (1947–1948), П.І. Михалин

(1949–1950), М.А. Коваленко (1956–1962), М.Т. Балашов (1962–1970), Ф.К. Почерняев (1970–1987).

З 1988 р. до 2011 р. інститут очолював доктор сільськогосподарських наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, академік НААН і РАСГН, двічі лауреат Державної премії України В.П. Рибалко, з 2011 р. і дотепер його очолює доктор сільськогосподарських наук, професор В.М. Волошук. Відповідно до Постанови Президії НААН від 18.05.2011 р. (протокол №10) "Про оптимізацію мережі наукових установ НААН" і наказу Національної академії аграрних наук України № 156 від 11 липня 2011 р. Інститут свинарства ім. О.В. Квасницького НААН перейменовано в Інститут свинарства та агропромислового виробництва НААН.

Як і в колишньому Радянському Союзі, нині – це єдиний в Україні спеціалізований науково–дослідний заклад з функцією координації наукових досліджень, а також з безпосередньої розробки теоретичних і практичних проблем ведення галузі свинарства.

Підсумовуючи наведені матеріали, можна зазначити, що проведені в інституті фундаментальні дослідження з вивчення фізіології травлення у свиней стали не лише теоретичною основою для розробки та подальшого вдосконалення норм годівлі свиней, але й передумовою створення такої рецептури комбікормів, яка забезпечує рентабельне ведення галузі свинарства при затратах на 1 кг приросту живої маси тварин у межах 3,2–3,5 кормової одиниці.

В інституті свинарства і агропромислового виробництва й тепер проводяться дослідження з вивчення дії нового покоління ферментних, пребіотичних, мікробіологічних препаратів та біологічно активних добавок, спрямованих на нормалізацію мікроценозів шлунково–кишкового тракту свиней та підвищення конверсії корму [4].

Варто відзначити важливість для розвитку фізіології травлення створення при НКЗС УРСР у 1923 р. Державного інституту наукової і практичної ветеринарної медицини (м. Харків) на базі Центральної бактеріологічної лабораторії Наркомзему України. Інститут мав відділи: туберкульозний, мікробіології, фізіології тварин та ін. Першим директором був А. Дедюлін. Наукові праці друкувалися у "Ветеринарному ділі", "Трудах інститута науочної і практичної ветеринарії".

Важливою історичною подією у житті вчених та спеціалістів зооінженерів було відкриття Інституту біології тварин НААН (Львів), що був заснований, як Український науково–дослідний інститут фізіології і біохімії сільськогосподарських тварин в листопаді 1960 р. (Постанова №1799 Ради Міністрів УРСР) на базі Відділу біохімії сільськогосподарських тварин Науково–дослідного інституту землеробства і тваринництва західних районів УРСР. Першим директором Українського науково–дослідного інституту фізіології і біохімії сільськогосподарських тварин (УНДІФБСГТ) був член-кореспондент Академії наук УРСР, академік Української академії

сільськогосподарських наук, доктор біологічних наук, професор Степан Зенонович Гжицький. Відповідно до Програми КРПС про те, що "... високий рівень розвитку математики, фізики, хімії, біології – необхідна умова піднесення і ефективності технічних, медичних і сільськогосподарських наук", а також Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР "Про заходи по поліпшенню біологічної науки і зміцненню її зв'язків з практикою" поставили перед колективом інституту нові завдання, пов'язані з глибокою теоретичною розробкою найбільш актуальних і важливих питань фізіології і біохімії сільськогосподарських тварин [14]. Основні завдання, які були поставлені перед створеним Інститутом – це розробка теоретичних питань фізіології і біохімії сільськогосподарських тварин, координація наукових досліджень з фізіології, і біохімії травлення сільськогосподарських тварин в Україні. У структуру інституту входили 17 лабораторій, серед яких була і травлення. В інституті були розроблені методи оперативної хірургії для проведення фізіологічних експериментів з вивчення травлення у жуйних і моногастричних тварин. Після створення в Україні у 1990 р. Української академії аграрних наук УНДІФБСГТ став функціонувати під назвою Інститут фізіології і біохімії тварин УААН. Підставою цьому була постанова Президії УААН від 29 січня 1992 р. "Про впорядкування мережі наукових установ", погодженої з Кабінетом Міністрів України, та наказу УААН №100 від 14 квітня 1992 року "Про впорядкування та перейменування мережі наукових установ УААН", додаток №1 п.42, відповідно до якого УНДІФБСГТ перейменовано в Інститут фізіології і біохімії тварин УААН. З цією назвою Інститут функціонував до 11 вересня 1997 р. Після цього було об'єднано Інститут фізіології і біохімії тварин, Інститут землеробства і тваринництва західного регіону УААН та утворено Інститут землеробства і біології тварин УААН (ІЗБТ УААН). Директором новоствореного інституту було призначено член-кореспондента УААН, доктора біологічних наук, професора В.В. Снітинського. Під такою назвою Інститут землеробства і біології тварин УААН функціонував до 10 квітня 2000 р., коли було знову його розділено і утворено Інститут біології тварин та Інститут землеробства і тваринництва західного регіону УААН. З часу заснування УНДІФБСГТ був головною організацією наукових програм і виконував науково-дослідні роботи та їх координацію з питань фізіології і біохімії тварин в межах України з проблеми "Розробка фізіолого-біохімічних основ підвищення продуктивності сільськогосподарських тварин". До координаційно-методичної ради наукових програм у різні періоди їх виконання входили провідні вчені науково-дослідних інститутів і навчальних установ УРСР (Науково-дослідний інститут землеробства і тваринництва західних регіонів УРСР, Науково-дослідний інститут Лісостепу і Полісся (нині Інститут тваринництва НААН), Український науково-дослідний інститут птахівництва, Тернопільське

відділення ВІТа, Харківський зооветеринарний інститут, Львівський зооветеринарний інститут, Білоцерківський сільськогосподарський інститут. Робота координаційно-методичної ради з проблеми "Розробка фізіолого-біохімічних основ підвищення продуктивності сільськогосподарських тварин" отримала належну оцінку обраної у 1990 р. Президії УААН, яка зберегла за інститутом статус координатора досліджень з питань фізіології та біохімії тварин. Рішенням Президії УААН від 3 квітня 1996 р., протокол № 7 Інститут фізіології і біохімії тварин УААН був призначений головною установою науково-методичного центру "Фізіологія тварин". Одними із структурних наукових підрозділів Інституту є Лабораторія живлення тварин, що включає в себе два сектори: живлення жуйних та фізіологія травлення і лабораторія індивідуального розвитку тварин; вікової фізіології і біохімії тварин. У перші роки існування наукова тематика останньої лабораторії була скерована на вивчення закономірностей та особливостей обміну речовин і його регуляції у сільськогосподарських тварин в онтогенезі з метою розробки фізіолого-біохімічних основ підвищення їх продуктивності. З серпня 1969 до вересня 1975 рр. дослідження лабораторії проведені під керівництвом професора В.Й. Скорохода було скеровано на вивчення впливу добавок кормових жирів і фосфатидів добавлених до раціону свиней, на інтенсивність росту і обміну речовин в їх організмі [5].

З метою поліпшення керівництва науково-дослідною роботою в галузі сільського господарства, підвищення теоретичного рівня досліджень, поліпшення підготовки кадрів і набуття ними знань і практичних навиків ведення сільськогосподарського виробництва, Рада Міністрів Української РСР постановила зосередити в єдиному центрі керівництво науково-дослідною роботою з сільського господарства в республіці, для чого було організовано Українську Академію сільськогосподарських наук від 30 грудня 1956 р. [16].

Слід зазначити, що з 1955 р. Академія наук УРСР випускає на українській мові "Фізіологічний журнал", в якому публікуються наукові праці з фізіології, патофізіології.

Отже, з усього вищевикладеного можна зробити висновок, що у 20-х рр. ХХ ст. розпочато створення мережі науково-дослідних інститутів. Головними установами, які займалися проблема свинарства і зокрема фізіології травлення були Інститут свинарства та агропромислового виробництва НААН (м. Полтава) і Інститут біології тварин НААН (м. Львів). Учені інституту в Полтаві займався питаннями стосовно фізіології травлення свиней і на основі результатів цих дослідів встановили деталізовані норми годівлі різних статевих-вікових груп свиней, розробили рецептури комбікормів і преміксів для них.

Список літератури: 1. *Бородай І. С.* До історії становлення зоотехнічної науки в Україні / І. С. Бородай // Київська старовина. – 2010. – №1. – С.3–10. 2. *Волкова М. В.* Научно-исследовательская сеть по свиноводству и ее достижения / М. В. Волкова, Н. Г. Ельченко // Труды ВНИИС. – 1934. – № IX–X. – С.3–15. 3. *Зубець М. М.* До питання організації Київської

дослідної станції тваринництва "Терезине" / М.М. Зубець // Історія науки і техніки. – 2010. – №3.

4. *Інститут свинарства ім. О.В. Квасницького УААН* / [за ред. *О. Ф. Сагла*]. – Полтава : ВАТ "Полтава", 2005 – 96 с. 5. *Історія Інституту біології тварин НААН України (1960–2010)* / [За ред. Академіка НААН України *В. В. Влізла* та членкора НААН України *Р. С. Федорука*.] – Л., 2010. – 324 с. 6. *Лист від 16 червня 1930 р.* Народного Комісара Земельних Справ УСРР М.Демченка до Ради Народних Комісарів УСРР з приводу питання реконструкції науково-дослідної роботи в галузі сільського господарства // ЦДАВО України. – Ф.27. – Оп.10. – Спр.79. – Арк. 165–166. 7. *Листи і доручення* // ЦДАВО України. – Ф.2. – Оп. 14. – Спр. 737. – Арк. 194, 204, 228–229. 8. *Листування з українським інститутом експериментальної зоотехнії* // ЦДАВО України. – Ф.27. – Оп.10. – Спр.5. – Арк. 3. 9. *Листування з українським інститутом експериментальної зоотехнії* // ЦДАВО України. – Ф.27. – Оп. 10. – Спр.5. – Арк. 25. 10. *Матеріали науково-дослідного інституту свинарства* // ЦДАВО України. – Ф.27. – Оп. 11. – Спр. 1362. – Арк. 9–14. 11. *Матеріали про НДУ* // ЦДАВО України. – Ф.Р.2. – Оп.7, т.7. – Спр.8861. – Арк.44–45. 12. *Миرونенко С. Г.* Історико-науковий аналіз становлення і розвитку основних напрямів фізіології репродукції тварин в Україні: автореф. дис. ...канд. біол. наук: 03.00.23 "Історія біології" / Світлана Георгіївна Мироненко; Київський національний університет ім. Т.Г. Шевченка. – К., 2006. – 19с. 13. *Нагаєвич В. М.* Становлення та розвиток науково-освітніх зоотехнічних закладів Полтавщини (кінець ХІХ–початок ХХ ст.) / В.М. Нагаєвич // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2006. – №2. – С. 94–98. 14. *Науковий звіт Укр. НДІ Фізіології і біохімії с.-г. тварин за 1963 рік* // ЦДАВО України. – Ф.27. – Оп. 20. – Спр.540. – Арк. 2. 15. *Синещеков А. Д.* Физиология питания сельскохозяйственных животных / А.Д. Синещеков. – М. : Государственное издательство сельскохозяйственной литературы, 1953. – 298 с. 16. *Сільськогосподарський науковий комітет України: 1918–1927 рр.*: збірник документів і матеріалів / УААН, ДНСГБ; уклад.: В. А. Вергунов, А. С. Білоцерківська, Б. К. Супіханов, С. Д. Коваленко; під заг. ред. М. В. Зубця, Ю. Ф. Мельника; наук. ред. В. А. Вергунова. – К., 2006. – 528 с. – (Історико-бібліографічна серія "Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії". Кн.14). 17. *Сороколетова В. М.* Состояние желудочного пищеварения у поросят в норме и при использовании медикаментозных средств: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата биол. наук / В. М. Сороколетова; ФГОУ ВПО "Новосибирский государственный аграрный университет". – Новосибирск, 2004. – 22 с. 18. *Тематичний план Полтавського науково-дослідного інституту свинарства на 1950 р.* – ЦДАВО України. – Ф.27. – Оп.18. – Спр.6666. – Арк. 3.

Bibliography (transliterated): 1. *Boroday I. S.* Do istoriyi stanovlennya zootekhnichnoyi nauky v Ukrainy / I. S. Boroday // Kyuyivs'ka starovyna. – 2010. – No 1. – S.3–10. 2. *Volkova M. V.* Nauchno-yssledovatel'skaya set' po svynovodstvu u ee dostyzenyya / M. V. Volkova, N. H. El'chenko // Trudy VNYYS. – 1934. – No IX–X. – S.3–15. 3. *Zubets' M. M.* Do pytannya orhanizatsiyi Kyuyivs'koyi doslidnoyi stantsiyi tvarynyntstva "Terezyne" / M. M. Zubets' // Istoriya nauky i tekhniky. – 2010. – No 3. 4. *Instytut svynarstva im. O. V. Kvasnyts'koho UAAN* / [za red. O. F. Sahla]. – Poltava: VAT "Poltava", 2005 – 96s. 5. *Istoriya Instytutu biolohiyi tvaryn NAAN Ukrayiny (1960–2010)* / [Za red. Akademika NAAN Ukrayiny V. V. Vlizla ta chlenkora NAAN Ukrayiny R. S. Fedoruka.] – L., 2010. – 324s. 6. *Lyst vid 16 chervnya 1930 r.* Narodnoho Komisara Zemel'nykh Sprav USRR M.Demchenka do Rady Narodnykh Komisariv USRR z pryvodu pytannya rekonstruktsiyi naukovо-doslidnoyi roboty v haluzi sil'skoho gospodarstva // TsDAVO Ukrayiny. – F.27. – Op.10. – Spr.79. – Ark. 165–166. 7. *Lysty i doruchennya* // TsDAVO Ukrayiny. – F.2. – Op. 14. – Spr. 737. – Ark. 194, 204, 228–229. 8. *Lystuvannya z ukrayins'kym instytutom eksperymental'noyi zootekhnii* // TsDAVO Ukrayiny. – F.27. – Op.10. – Spr.5. – Ark. 3. 9. *Lystuvannya z ukrayins'kym instytutom eksperymental'noyi zootekhnii* // TsDAVO Ukrayiny. – F.27. – Op. 10. – Spr.5. – Ark. 25. 10. *Materialy naukovо-doslidnoho instytutu svynarstva* // TsDAVO Ukrayiny. – F.27. – Op. 11. – Spr. 1362. – Ark. 9–14. 11. *Materialy pro NDU* // TsDAVO Ukrayiny. – F.R.2. – Op.7, t.7. – Spr.8861. – Ark.44–45. 12. *Myronenko S. H.* Istoryko-naukovyy analiz stanovlennya i rozvytku osnovnykh napryamiv fiziolohiyi reproduktsiyi tvaryn v Ukrainy: avtoref. dys. ...kand. biol. nauk: 03.00.23 "Istoriya biolohiyi" / Svitlana Heorhiyivna

Myronenko; Kyivskyy natsional'nyy universytet im. T. H. Shevchenka. – K., 2006. – 19s. **13.** *Nahayevych V. M.* Stanovlennya ta rozvytok naukovo-osvitnikh zootekhnichnykh zakladiv Poltavshchyny (kinets' KhIKh–pochatok KhKh st.) / V M. Nahayevych // *Visnyk Poltavsk'oyi derzhavnoyi ahrarnoyi akademiyi.* – 2006. – No 2.– S. 94–98. **14.** *Naukovyy zvit Ukr. NDI Fiziolohiyi i biokhimiyi s.–h. tvaryn za 1963 rik* // TsDAVO Ukrainy. – F27. – Op. 20. – Spr.540. – Ark. 2. **15.** *Syneshchekov A. D.* Fyzyolohyya pytannya sel'skokhozyastvennykh zhyvotnykh / A D. Syneshchekov. – M. : Hosudarstvennoe yzdatel'stvo sel'skokhozyastvennoy lyteratury, 1953. – 298 s. **16.** *Sil's'kohospodars'kyi naukovyy komitet Ukrainy: 1918–1927 rr.:* zbirnyk dokumentiv i materialiv / UAAN, DNS-HB; ukklad.: V. A. Verhunov, A. S. Bilotserkiv's'ka, B. K. Supikhanov, S. D. Kovalenko; pid zah. red. M. V. Zubtsya, Yu. F. Mel'nyka; nauk. red. V. A. Verhunova. – K., 2006. – 528 s. – (Istoryko–bibliografichna seriya "Ahrarna nauka Ukrainy v osobakh, dokumentakh, bibliografiyi". Kn.14). **17.** *Sorokoletova V. M.* Sostoyanye zheludochnoho pyshchevarenyya u porosyat v norme y pry yspol'zovanyu medykamentoznykh sredstv: avtoreferat dySSERTatsyy na soyskanye uchenoy stepeny kandydata byol. nauk / V. M. Sorokoletova; FHOU VPO "Novosybyrskyy hosudarstvennyy ahrarnyy unyversytet". – Novosybyrsk, 2004. – 22s. **18.** *Tematychnyy plan Poltav's'koho naukovo–doslidnoho instytutu svynarstva na 1950 r.* – TsDAVO Ukrainy. – F.27. – Op.18. – Spr.6666. – Ark. 3.

Надійшла (received) 08.12.2014

УДК 53(091)

С.Д. ГАПОЧЕНКО, канд.ф.-м. наук, доцент, НТУ «ХПІ»
А.О. МАМАЛУЙ, докт. ф.-м. наук, професор, НТУ «ХПІ»

ЕСТЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПАРАДИГМИ СУЧАСНОЇ ФІЗИКИ

Один із напрямків гуманітаризації вищої технічної освіти полягає у відображенні в змісті вищої освіти різноманітних зв'язків природознавчого та гуманітарного знання. Важливим базовим інтегруючим елементом може виступати естетичний зміст дисциплін, який розкривається в історичному контексті. Розглядається вплив естетичних принципів: краси, гармонії і симетрії на розвиток сучасної фізики. Показано, що ці принципи відіграють ключову роль у верифікації фізичної теорії.

Ключові слова: сучасна фізика, естетичний принцип, краса, гармонія, симетрія, фізична теорія, історія фізики, єдина теорія Всесвіту, гуманітаризація освіти.

Вступ. З початку ХХ ст. наша цивілізація перманентно потерпає від цілої низки криз: воєнно-політичної, економічної, екологічної та ін. Проте протягом останніх трьох десятиріч зростає усвідомлення того, що всі кризи взаємопов'язані і є проявами єдиної глобальної антропологічної кризи, або кризи свідомості сучасного технократичного суспільства [1, 2], характерною ознакою якого є «технічне» ставлення до всього [3]. Для успішного виходу із кризи в першу чергу необхідно мати чітке розуміння суті кризи та її витоків. За результатами досліджень з цієї тематики опублікована велика кількість статей та монографій. Зокрема, деякі відомі вчені О. Койре [4], М. Хайдеггер [5], І. Пригожин [6] вбачають причину кризи у дегуманізуючому впливі науки та техніки на суспільство. Так, І. Пригожин писав: «Тріумф людського розуму обернувся сумною істиною. Наука розвінчала все, до чого доторкнулася» [6, с.46], а також зазначав соціальну

© С. Д. Гапоченко, А. О. Мамалуй, 2014